

Årsskrift 2001

Lokalhistorisk Arkiv For Gjern Kommune

*Vil selv du fatte
Dit væsens rod, -
Skøn på de skatte
De efterlod.
(Johs. V. Jensen)*

7. årgang

Lokalhistorisk Arkiv for Gjern Kommune

Bestyrelsen

Formand:	Carl-Johan B. Madsen
Næstformand:	Frode Rydal Nielsen
Kasserer:	Jørn Froberg
Sekretær:	Anders Peter Andersen
Arkivleder:	Tage Franck

Arbejdsudvalget

Aase Kusk, Gjern
Kirsten Secher, Gjern
Henry Pedersen, Fårvang
Thomas Røddik, Fårvang
Johannes Knudsen, Grauballe
Leif Nedergård, Allingskovby
Oluf Nielsen, Dalsgård/Nebel
Knud Orla Nielsen, Svostrup
Vagn Hestbæk, Voel
Inger Mikkelsen, Sorring
Aage Jacobsen, Sorring
Laurits Madsen, Sorring
Erling Lemming, Skannerup
Egon Rod, Voel

Årsskriftet sælges til medlemmer for 25 kr,
Pris til andre 55 kr.

Medlemskontingent: 40 kr. for par og 25 kr. for enlige.

Redaktion:

Carl-Johan B. Madsen ansvh.
Janni Gade
Kirsten Secher

Indhold:

Formanden har ordet	side 4
Moesgård i over 200 år <i>af Bente og Klaus Pohlen</i>	- 6
Årene i Grauballe Skole <i>af Alma Pedersen</i>	- 9
Anders Pedersen Dyhr i Anexgården i <i>af Carl-Johan B. Madsen</i>	- 19
Erindringer fra Sminge og i særdeleshed Sminge skole. <i>af Erik Kjær</i>	- 24
Søbygård Kampen med barnemorderskens genfærd <i>Saghenes Danmark, Østjylland</i>	- 29

Formanden har ordet.

af Carl-Johan B. Madsen.

Så er der igen gået et år. Tiden er gået hurtigt, kan man synes. For os i redaktionsudvalget kom det som sædvanligt bag på os at det snart igen var marts måned og deadline for årskriftet. Vi havde snakket lidt om, hvad vi havde af artikler, men som sædvanlig kom vi først for alvor i gang i løbet af januar måned.

Årskriftet dækker denne gang over et tidsrum på ca. 400 år. Vi starter i 1679 med en biografi over en lidt speciel fæstebonde fra Svostrup og slutter med Børge Høst's overtagelse af Moesgården i Voel i 1975.

Årskriftet indeholder også erindringer fra Gravballe og Voel skoler.

Den geografiske spredning i årskriftet afspejler naturligvis spredningen i de artikler, vi har modtaget.

Men vi i redaktionen kunne godt tænke os en større spredning, således at vi også dækker yderområderne i kommunen.

Så hvis du brænder efter at skrive noget om Allinggård, noget om Tovstrup eller måske Grølsted eller hvor det nu kan være, så kom ud af busken.

Arkivet har haft et roligt år med kun en lille tilgang af nye arkivalier. Til gengæld har vores åbningsgruppe haft nok at se til året igennem. Specielt om mandagen har der været en del besøgende, men også torsdag aften har haft sin del af besøgende.

Den primære aktivitet for vore besøgende har været slægtsforskning, men vi har også haft besøg af folk, der gerne ville vide, hvordan deres hus så ud før i tiden.

Arkivet har efterhånden udviklet sig til et godt alternativ for slægtsforskere. Frem for at rejse til landarkivet i Viborg kan de her finde alle de vigtigste arkivalier til brug for slægtsforskningen. Vi har kirkebøger, folketællinger, godsskifteprotokoller, fæsteprotokoller, jordebøger, matrikler, realregistre og brandforsikringer. Og i de seneste par år har vi også anskaffet alle kirkebøgerne fra de sogne, der grænser op til kommunen. Folketællinger findes også på arkivet fra et større område end selve kommunen.

I efteråret havde arkivet åbent samtidig med at der i Gjern Kultur- og Idrætscenter var messe for alle de foreninger, der findes i Gjern området. Rigtig mange valgte at lægge vejen forbi arkivet.

Arkivet bruges også til kursusaktiviteter. Således afholdt Tage Frank sammen med Fårvang aftenskole en studiekreds, hvor en kreds af Horn borgere lavede en historisk beskrivelse af Horn by.

I starten af 2001 startede jeg et kursus i slægtsforskning, som i skrivende stund ikke er afsluttet. Her får deltagerne forklaret de vigtigste kilder og prøver at bruge dem i praksis.

Begge kurser har haft et pænt deltagerantal, nemlig 12 til 15 personer.

Arkivet har i en periode haft svært ved at tiltrække nye medarbejdere, men jeg tror at kurser og studiekredse om slægts- og lokalhistoriske emner på arkivet kan være med til at øge interessen igen.

Samtidig kunne arkivet gennem brug af studiekredse måske få udført forskning omkring specielle emner, som kunne være af interesse. Emner kunne være: oversigter over forretninger og virksomheder i kommunen gennem tiderne, slægter i kommunen eller måske flere ejeroversigter.

Der er nok at tage fat på, og hvis der er en gruppe som arbejder sammen, bliver arbejdet mere underholdende.

Her til sidst vil jeg gerne sige tak til arbejdsgruppen og arbejdsudvalget samt bestyrelsen for den indsats de har ydet. Uden dem kunne arkivet ikke fungere.

Moesgård i over 200 år

af Bente og Klaus Pohlen

Kun én kvindelig ejer, men det var kvinderne der havde stor indflydelse på udviklingen og prægede ejerforholdene

Moesgård ca. 1990.

Den 12. december 1792 solgte Ritmester Hans Hoff, ejer af Silkeborg Hovedgård siden 1767, Moesgård til fæstegårdsmand Jørgen Nielsen fra Voel. Jørgen Nielsen var dengang gift med sin anden kone, Karen Marie Christens Datter, og havde fæstet Moesgård liggende i Voel, sammenbygget med en anden gård. I Voel fandtes dengang under Silkeborg Hovedgård 15 gårde, men kun 3 af dem var udflyttet fra byen.

Jørgen Nielsen døde den 5. januar 1797, efter kun godt 4 år som gårdejer. Hans enke, Karen Marie, giftede sig allerede den 14. marts 1797 med Niels Nielsen fra Laven, der også overtog Moesgård. I vore øjne måske en meget

hurtig beslutning, men i denne tid en nødvendighed, fordi gården blev købt i 1792 for en sum af 550 Rigsdaler og der var brug for den mandlige arbejdskraft på gården. Karen Marie havde en søn sammen med Jørgen Nielsen (Peder Jørgensen, født 1786) og fik to sønner sammen med Niels Nielsen (Jørgen Nielsen, født 1798 og Niels Nielsen, født 1801).

I 1810 byggede Niels Nielsen og hans kone den nye Moesgård liggende på Tingvejen. Måske det sidste mulige tidspunkt for denne beslutning. Siden 1800 løb Danmark, ligesom resten af Europa, ind i en meget alvorlig lavkonjunktur, hvor landbrugets indtjening gik stærkt tilbage og inflationen

voksende voldsomt. I 1810 herskede i Danmark allerede spekulationsprægede tilstande i kølvandet på den franske revolution og Napoleons krige, og situationen kulminerede med statsbankerotten af 1813. Men familien klarede disse dårlige krigstider og alle de økonomiske vanskeligheder.

Karen Marie døde 1819 og sønnen Niels Nielsen giftede sig den 4. december 1824 med Kjersten Marie Jens Datter, født 1806 i Sminge. Nu var der igen en kvinde i huset og det skulle blive hende, der var den eneste kvindelige ejer af Moesgård. De fik 11 børn sammen. Én af de to Niels Nielsen arbejdede nok af økonomiske grunde som kusk, for ved folketællingen i 1834 kaldte familien sig "Nielsen Kudsk".

Den unge Niels Nielsen Kudsk overtog Moesgård den 16. juni 1837 og hans far døde den 4. november 1837. Han drev gården i 21 år og kort før hans død blev der skrevet skifteretskontrakt den 14. juni 1858 for Niels Nielsen Kudsk's enke, Kirstine Marie Jensen. Hun ejede gården i 3 år. Hendes datter, Andersmine Nielsen, født den 30. juni 1842, giftede sig den 24. november 1861 med den senere sognefoged, kammerråd og dannebrogsmænd, Søren Nielsen Hansen, født den 24. november 1837 i Galten.

Til ham solgte hun Moesgård den 20. december 1861. Samtidig købte hun ca. 40 tdr. land, udstykket fra Moesgård også beliggende på Tingvejen, fra

Søren Nielsen Hansen. På dette husmandssted, opkaldt "Morkjærsgård" efter den gamle Maurkiersager, som blev nævnt allerede ved udskiftningen i Voel i 1793, boede hun sammen med sine yngste børn. Der var altid livlig kontakt mellem de to familier, og ved folketællingen i 1890 blev Karen Marie Jensen registreret som aftægtskone på Moesgård. I den høje alder af 99 år døde hun den 12. december 1905.

Søren Nielsen Hansen og hans kone Andersmine Nielsen fik ingen børn og besluttede derfor at tage Hanne Søgaard, født den 11. marts 1865 i Grøde ved Ikast, et af hans søsters børn, som plejebarn til Moesgård. I denne anledning blev der rejst et vindfløj i form af en stork på laden med indskriften: "SNH – AMN – 1869" (Søren Nielsen Hansen – Anders Mine Nielsen – 1869). Storken med indskriften findes stadigvæk på laden. Søren Nielsen Hansen blev udnævnt til sognefoged og lægdsmand den 16. oktober 1885 og var efter den tid en velstående mand, men også kendt som sparsommelig og nøjsom. Han døde den 21. marts 1925 i sit hus ved Hammelvejen.

Andersmine Nielsen døde allerede den 23. september 1888 i en alder af kun 46 år. Men hun kunne alligevel opleve, at hendes "plejebarn" Hanne giftede sig den 10. august 1888 med Anders Jensen fra Toruplund, Voel. Anders Jensen overtog Moesgård den 1. november 1888. Da deres søn Søren Nielsen Jensen blev født den 7.

november 1890 stod nogle dage efter i Silkeborg Avis den følgende artikel:

”En gårdmandskone fra Voel nedkom for nogle dage siden med et Barn. Det var ingen merkelighed, men omtalte nyfødte ejer dog en stor mærkelig rigdom på mødre, idet både Moderen og Bedstemoderen og Oldemor og Tipoldemor er i levende live. Moderen er Grd Anders Jensens hustru, Voel. Bedstemor er Grd Rasmus Jensens Hustru, Toruplund, Voel. Oldemor er Grd og Møllejer Peder Jensens Hustru, Høgholm, Voel. Tipoldemor, en gammel aftægtskone i Skjellerup”.

Men Søren, som skulle overtage Moesgård, døde allerede som ung mand som følge af en tragisk ulykke. Det blev derfor datteren Mine Marta Høst, der vendte hjem til Moesgård. Efter hendes bryllup den 16. april 1918 med Jeppe Buhl Thomsen Høst, købte de først en ejendom i Gamst og derefter Søndergård i Voel, før de overtog hendes fødegård Moesgård den 25. oktober 1929.

Jeppe Høst drev gården i næsten 40 år, igennem tredivernes vanskeligheder og med mange forbedringer, indtil han solgte gården til sin ældste søn, Sigfred Jensen Høst, den 5. maj 1969. Sigfred blev gift den 9. juni 1942 med Gerda Johanne Kirstine Nielsen Kusk, født på nabogården Morkjærsgård. Gerdas oldemor var den før omtalte Kirstine Mare Jensen, som ejede Moesgård fra 1858 til 1861.

Den 1. maj 1975 købte Børge Grøndal Høst Moesgård af sin far. Siden overtagelsen blev Moesgård permanent udvidet og moderniseret, så den kan også klare sig i fremtiden.

Årene i Grauballe Skole

af Alma Pedersen

Ankomsten 1. februar 1939

Udefra så skolen forholdsvis ny ud, den var bygget i 1908 med et klasseværelse i hver ende og med beboelse til en førstelærer og en lærerinde i midten af bygningen. Børnene gik i skole her fra 1. til 7. klasse med 2 årgange i hver klasse og hverandendags'-undervisning. 1. og 2. klasse (der rummede 1. og 2.-3. årgang) gik hos lærerinden og 3. og 4. klasse (der rummede 4. -5. og 6.-7. årgang) gik hos læreren; der var ca. 100 børn i alt. Det var en meget almindelig ordning for landsbyskolerne i 1939.

Lejligheden vi flyttede ind i var rummelig og velholdt, men som de fleste lejligheder dengang uden centralvarme eller badeværelse, så der var wc, vaskehus og brændselsrum i et udhus i gården. Til opvarmning var der en fælles kamin i dagligstuen med varme-rist til spisestuen og soveværelset. Desværre viste det sig, at kaminen var nærmest til pynt.

Vi kom med de allerbedste forventninger – med en eenstemmig indstilling fra skolekommission og forældreråd måtte der være en god baggrund for et fint samarbejde. Desværre viste der sig allerede den første dag, mens vi endnu gik og satte møbler på plads, at være en ”slange” også i dette ”Paradis”. Ind ad døren

kom en ung mand sidst i tyverne. Det var stedets nidkære indremissionske præst. Han præsenterede sig og sagde med det samme, at han var ikke kommet for at byde os velkommen, for han havde gjort alt, hvad han kunne for at det ikke skulle blive os, der fik stillingen.

Trods den kulde, som vi følte løb ned ad ryggen på os, tog Ingvard til genmæle, at han var eenstemmig indstillet o.s.v. – Jamen, både skolekommission og forældreråd var helt forkert sammensat, for der var mange mange flere indenfor Indre Mission, end det gav et billede af. Han havde været her i tre måneder og gjort alt for at komme ind i de omtalte nævn, men desværre var det ikke lykkedes for ham. Nu ville han så håbe at se os i missionshuset, og da Ingvard skulle synge der en gang om måneden, måtte vi hellere tilslutte os Indre Mission. I værste fald, hvis vi ikke ville det, så så han helst, at vi ”holdt os helt neutrale”. Så tror jeg nok vi begge kom op af stolene og pegede på, at vi kom fra en grundtvigsk højskole, og hvad vi kunne tænke os at gøre, at arrangere og deltage i. – Ja, hvis det ikke førte til at han så dem, vi ville arrangere for, og os i missionshuset, så var det jo bare tidsspilde.

Ingvard skulle som nævnt synge ved gudstjeneste i missionshuset en gang

om måneden, og der var ingen orgel. Præsten lagde den første gudstjeneste dér og valgte tre for os ukendte salmer. Ingvard havde et orgel, så han øvede sig hele natten og gik over i missionshuset med nerverne uden på tøjet. Præsten havde nemlig sagt i sin ikke-velkomsttale, at han havde ønsket sig en kirkesanger med U.G. i sang, hvortil Ingvard svarede, at han troede, det var en lærer, de havde søgt.

Nok om det, vi fik heldigvis så megen opbakning fra forældre, unge mennesker og børn, så det første indtryk fortog sig. Men vi fandt en befolkning, som var delt skarpt op efter deres indstilling til religionsspørgsmålet, og det kom bag på os.

Dagene gik og vi fik møblerne og meget andet sat på plads. Og efter den første tid med børnene i skolen, fandt Ingvard meget hurtigt, at Grauballe var et godt sted med mange opgaver og udfordringer.

Der var dengang ikke mange hjælpemidler til undervisningen, og da der hidtil havde været en ældre lærer, der nu var gået på pension, så var der kun det allernødvendigste. Ingvard fik dog ret frie hænder med hensyn til indkøb af nye materialer. Jeg husker kun én gang, hvor sognerådet blandede sig. Man var netop i årene før gået væk fra tavler og grifler til fordel for blyanter og kladdehæfter. Man henstillede til læreren om at spare på dem og for eftertiden søge om tilladelse til indkøb af nye. Til gengæld købte Ingvard nye

sangbøger uden at spørge, og det gik fint igennem.

Noget af det nye, som børnene var meget begejstrede for var, at de nu kom ud på ture, dels på cykler og dels gåture. Fællesskabet på disse ture snakker de gamle elever om endnu. Også ture til København hvert andet år, så alle fik en tur derover, var store og ukendte oplevelser dengang. Aftenskolen, hvor de unge samledes om vinteren, og forældremøderne var godt besøgt.

Lærerfamilien var kort sagt ved at falde til i de nye omgivelser og følte, at vi blev accepteret. Vi følte også at vi fik skabt de rammer om skolen, som vi havde drømt om. Privat havde vi mange ferie børn i ferierne. Familie og venners børn. Ingvard var utrættelig, han arrangerede bl. a. badeture til Gudenåen og eftermiddagskaffe lavet over bål i haven.

Grauballe var på det tidspunkt i 1939 et udpræget landsbysamfund med alle de forskellige forretninger med dagligvarer. Privatbiler fandtes næsten ikke, og rutebiler til Silkeborg gik kun få gange om dagen. Omgangstonen var den, at man sagde du til hinanden undtagen til lærer og præst. Dem hilste man på ved at lette på hatten, når man mødte dem. Desuden inviterede og forventede man, at lærerparret var med ved alle festlige lejligheder: bryllup, sølvbryllup, konfirmation med mere. Det forventedes, at læreren talte som nr. 2 lige efter præsten, men Ingvard

var ikke selskabstaler af natur, så det var det minus ved festlighederne. Men det gjorde, at vi hurtigere kom til at kende folk og vi mødte utrolig megen venlighed og interesse for skolen og andet fritidsarbejde. Nu skriver jeg ”vi” og ”vort arbejde”, det var selvfølgelig Ingvard, der var primus motor, men han tog mig med i sine planer, og jeg følte mig virkelig som en del af et par.

Krigens år og dens indvirkning på dagligdagen i Grauballe

I forårmånederne i 1939 med forhandlingerne mellem Chamberlin og Hitler svirrede krigsrygterne, og ængstelsen bredte sig, selvom vi endnu havde det på afstand. I september 1939 blev det alvor: Hitlers indtog i Polen udløste den frygtede krigserklæring. Krigen i Europa var en realitet.

Det jeg husker tydeligst var angsten og frygten for Nazismen og dens umenneskelige ideologi. Alt det har vi læst og hørt så meget om i medierne i de seneste 50 år. Og vi har ofte erfaret, at vi slap uendelig heldigt i Danmark i forhold til andre lande og er meget taknemmelige for det.

Det følgende er mest glimt fra hverdagen i de fem krigsår.

Allerede den 11. april 1940 rullede nogle tyske soldater på motorcykler ind i Grauballe. De var planlæggere og forløbere for en indkvartering af soldater og heste i forbindelse med oprettelse af

et hestelazaret på Grauballegården. Det blev en privat indkvartering af tyske soldater i 6 uger. Alle hjem fik mindst en soldat, selvom de kun havde soveplads på en divan i stuen. I skolen fik vi den øverstbefalende plus hans oppasser. Tyskerne beslaglagde også afholdshotellet, hvor de opstillede deres gullaschkanon i gården og ellers spiste på hotellet. Det var ved den lejlighed, at alle voksne blev udstyret med legitimationskort, og det kostede bøder, hvis vi ikke havde dem på os, når vi gik hjemmefra.

Rationeringen på mad, tøj med mere blev ret hurtigt indført og nogle varer var rationeret til sidste i 50'erne. Værst var det næsten med tøj, for selv om vi havde mærkerne, var der ingen varer i butikkerne. Vi syede om og endevendte det gamle, vi havde. De få privatbiler blev klodset op, og rutebilerne kørte på ”Generatorgas”. Det var en form for kakkelovn, placeret bag på bilen; den blev fyldt med finskåret træ og en gang imellem under kørslen måtte chaufføren ud og rode op i træet for at få den nødvendige trægas. Men også træ var rationeret, så rutebilerne kørte kun et par gange om dagen. Alt gummi skulle bruges i krigsindustrien, så cykeldæk var kun til postbude og andre, som skulle ud. Gummistøvler var også umulige at opdrive. Fodtøjet til børn blev ”klipklappere”, det var sandaler med en træsål og fiskeskind til remme over foden.

Inde hos os selv i skolen havde vi ofte ”gæster”. Ingvard har aldrig haft så

mange ”seminariekammerater”. De kom ved aftenstid og skulle så være væk, før skolebørnene kom næste morgen. Når naboerne spurgte, var det altid Ingvars seminariet kammerater, der var på besøg. En enkelt nabos interesse og nysgerrighed kunne til tider være ubehagelig. Ikke fordi vi troede på nogen form for stikkeri, men der blev snakket lidt for meget af ubetænksomhed. Et eksempel: Vi havde gennem længere tid to småbørn på 3 og 5 år ”på ferie”. Deres forældre var ”gået under jorden”. Vi fik under krigen mange illegale blade – sendt i en almindelig gul neutral kuvert. En dag kommer så naboen over, han har set i et blad, at N. V. var gået under jorden, om det nu ikke var farligt for os at have hans børn på ferie. Efter den tid kom det ikke mere i de illegale blade, når nogen var ”blevet radiser”.

Det var en underlig verden vi levede i, selvom både Grauballe og Silkeborg så ud som fred og idyl. Vi havde haft en ”gæst”, som blev én dag over, fordi han manglede rationeringsmærker. Han var rejst nordpå, tror jeg. Fjorten dage senere var jeg i Silkeborg og ser ”Peder” (dæknavn) komme imod mig på fortovet. Jeg nåede lige at tænke, at nu skulle jeg høre, hvordan han havde det, da Peder går tværs over gaden til det andet fortov uden at ”se” mig; tydeligt nok: vi kendte IKKE hinanden. Jeg blev flov, - havde ikke tænkt mig om.

En nat vågnede vi ved, at der var larm og uro på legepladsen og masser af

kommandoråb. Vi stod i mørket i soveværelset og kunne se hele pladsen fyldt med militærbiler og soldater. Vi blev hurtigt klar over, at det måtte være en øvelse, og i løbet af en times tid kørte de igen. Men Kirsten kan så mange år efter huske, hvor bange hun var den nat.

Udenlandsk brændsel kunne ikke indføres, så der kom gang i tørvefabrikationen. Her på egnen var der mange tørvemoser, så vi fyrede udelukkende med tørv, også i skolestuen i den store kakkellovn. Desværre havde vi først i 40’erne nogle våde somre og meget strenge vintre. Temperaturen indendørs i skolestuen var på 0 grader om morgenen og selv om der blev fyret op kl. 6.00, måtte børnene alligevel sidde med overtøj på derinde.

Det blev lavet evakueringsplaner for området. Tyskerne havde hovedkvarter i Silkeborg, så det var ikke helt utænkeligt, at der kunne blive brug for en evakuering. Beskyttelsesrum blev lavet i skolen, men da der ingen kælder var, blev vinduerne i skolegangene dækket med store sandkasser og med planker for dørene.

Efterhånden som krigen ændrede sig, blev flygtningespørgsmålet mere og mere aktuelt. Mange skoler og institutioner var allerede beslaglagt. Om Grauballe skole gik fri var ikke til at vide, så vi pakkede en stor kasse med det nødvendige, hvis vi skulle ud omgående. Vi havde også sat vore bedste ting, det gamle chartol og

lignende, op på loftet. Det var almindeligt, at privatlejligheden blev taget sammen med skolebygningen.

Silkeborg husholdningsskole var gennem flere år beslaglagt. Først som telefoncentral for værnemagten. Senere blev der lavet lazaret. Der blev slået køjer op langs væggene i den store fine spisesal og værelserne blev også til sygeværter. Forstanderinden og et par af de ældre lærere blev boende, nok for at forhindre endnu større ødelæggelser. Der døde mange på lazarettet, og de blev i største stilhed lagt i kister. De blev ved nattetide ført ud til flygtningekirkegården ved Gammel Ry.

Hvordan var så mulighederne for foreningsliv og sammenkomster i det hele taget? Da tyskerne efter 6 ugers indkvartering var rejst, blev der en sal ledig på afholdshotellet til gymnastik for unge og børn og andre former for samvær. Ellers var der skolen, og den blev flittigt brugt. Folk trængte til at komme sammen, så der var stor tilslutning til arrangementer.

En lille historie om vilkårene i de år: Indenfor amtskredsene af gymnaster havde vi ledere forsøgt at gennemføre de sædvanlige vinterprogrammer, og dertil hørte en fælles gymnastikopvisning på Sønderport i Silkeborg om foråret. Vi var i marts 1945, og de tyske flygtninge væltede ind over grænsen i tusindvis. De fleste skoler var allerede beslaglagte. Dagen før gymnastikopvisningen på Sønderport

kom der besked fra den tyske kommandant, at de skulle bruge huset til flygtninge. Efter flere forhandlinger fik vi lov til at være der til kl. 5.00 om eftermiddagen, men så skulle vi også være ude. Det blev en underlig dag. Vi forsøgte at holde feststemningen oppe, men hen på dagen fik vi ledere gennem hemmelige kanaler at vide, at fire unge mennesker fra Silkeborg var blevet henrettet i Ryvangen i København om morgenen. Vi vidste godt, at de sad der med en dødsdom over hovedet, men det var ikke til at tro, at det nu var sket. Om eftermiddagen kl. 4.00 var det sidste hold gymnaster færdige, og alle holdene stod der med deres faner. Der blev sunget et enkelt vers, og fanerne blev rullet sammen. Så fortalte formanden alle deltagerne, hvad der var sket om morgenen i København, og gav de unge nogle advarsler om ikke at lade sig provokere og at følges ad to-tre stykker ud ad dørene. Tyskerne var på det tidspunkt begyndt at slæbe halm ind i forhallen og op ad trapperne til flygtningene. Heldigvis kom alle derfra i god ro og orden.

Endelig kom så afslutningen på krigen den 4. maj 1945. Vi åndede lettet op – ja, den stemning kan jeg ikke beskrive. I 50-året for fredsslutningen spurgte Herbert Pundik i Politiken: ”Hvad har vi lært af erfaringen? Har vi lært: Bland dig i tide – sig fra i tide? – I Tyskland begyndte det med jøderne. Det sluttede med, at to generationer gik til grunde, fordi de ikke turde eller kunne sige nej i tide”.

Esbens fødsel

I vores egen lille familie var der også sket store ting i de fem krigsår. Det største var, at Esben blev født den 5.

maj 1943. Det var en dejlig forårsnat. Vi to voksne var kommet hjem fra Gregers begravelse i Silkeborg kl. ca. 18.00, og vi gik alle fire en tur i haven, hvor alting piblede op og spåede forår.

Grauballe skole ca. 1930

Vi havde en fast aftale med Rosa Andersen, min veninde fra Gymnastikhøjskolen i Ollerup. Hun var senere blevet jordemor, og hun skulle nok komme og hjælpe; vi behøvede ikke at alarmere en hel masse nabokoner. Det gik lidt anderledes: Vi havde ingen telefon i skolen, så Ingvard gik hen til centralen for at ringe, da fødselen trængte sig på. Rosa sad ude til en anden fødsel, men hun håbede på at kunne nå herud i tide. Det ville Esben

nu ikke vente på, så der blev i huj og hast ringet efter en anden jordemor, en læge og en nabokone. Slutresultatet blev en dejlig dreng, og kl. 4 om morgenen sad kredslæge Svendsen, den lykkelige far og jordemoderen og spiste spejlæg og drak kaffe i spisestuen, mens solen stod op. Kirsten og Bodil var blevet vækket og stod og beundrede lillebroderen. De stod og hang ind over sengen, Bodil med bar

numse lige i vejret, hun havde i farten glemmt at få pyjamasbukserne hevet op.

Ingvard havde fortalt skolebørnene, at vi ventede et barn, da de begyndte at skæve til min mave og småflire lidt af, at den blev større. Da klokken blev otte og klassen var kaldt ind, kom Ingvard ind i soveværelset, svøbte Esben i et tæppe og bar ham ind i skolestuen. Børnene dér hørte tæt sammen med familien og skulle også være med i glæden over det nye barn i lærerfamilien. En lille fyr, der var fire timer gammel, er nok det yngste skolebarn i historien, og det siger lidt om forholdet mellem læreren og eleverne.

Sommeren med de udenlandske ”Krigsbørn” 1945

Med afslutningen af krigen blev der samtidig åbnet for ucensurerede oplysninger ude fra den øvrige verden. Mange foreninger og private satte sig i sving for at hjælpe ”krigsofrene”. I første omgang var det børnene, man forsøgte at hjælpe til lidt mere mad og tryghed, bl. a. i Danmark, hvor vi (trods rationeringen) ikke havde sultet. I Grauballe fik vi børn fra Norge, Holland, Frankrig og lidt senere i løbet af sommeren også fra Sydslesvig.

De norske børn var de første, der ankom. Det var foreningen ”Norden”, der var arrangør. Vi havde fået besked om, at børnene ville komme til Silkeborg banegård klokken to om natten. Dengang var endnu al togtrafik afhængig af

transporten af tyske flygtninge. De kom over grænsen i tusindvis, og alle skoler og andre egnede bygninger blev brugt til at huse dem.

Vi skulle hente børnene, og der blev lavet aftale med en lastbilvognmand, der kørte mælk til Silkeborg dagligt og derfor havde rationeringsmærker til benzin. På lastbilens lad blev der opstillet nogle bænke med rygstød, og der blev vi ca. 7 modtagere placeret. På banegården i Silkeborg var der oplyst og danske og norske flag og hurraråb og velkommen og vinken. Børnene skulle fordeles på Silkeborgegnen, ca. 50-70 i alt.

Ingvard var med til at se på listerne, og han kom hen og fortalte, at der var et barn mere med, som ikke var på listerne. Der var derfor ingen plads til det, om vi kunne have to. Ja, selvfølgelig, hvis det var en pige, så kunne de bo sammen. Nå, det blev Per, og han måtte så have det sidste værelse på loftet.

Mens vi ventede på børnene, var Ingvard lige et smut ovre på en anden perron, og der holdt et godstog med mange vogne, tæt lukkede, uden lys og med en umiskendelig stank – det var en flygtningetransport. – Krigens skygge var der stadig.

Vi kørte mod Grauballe og skulle så have børnene afsat på de bestemte adresser. Alle folk var oppe og tog imod. Det første sted var det en stor gymnasiedreng på 1,70 m., og de havde

stillet en lille barneseng frem. Omsider var alle fordelt; de skulle være her i 6 uger og kom i begyndelsen af juni. Det var nemt med dem, de kunne spise med ved bordet sammen med familien. Per havde næsten ingen appetit, han påstod, at de havde levet af fisk og fisk og fisk. Han var en lille bleg spire, men lavede op efterhånden. Foreningen "Norden" arrangerede en tur for dem til Himmelbjerget og samlede dem også til en anden festlighed i Silkeborg, så de kunne være sammen med landsmænd.

Det var ikke "bundfaldet" fra Oslo, vi fik herved, men vi havde stor glæde af dem. Ingvard og jeg har senere i 1947 besøgt Pers forældre, og jeg var oppe til konfirmation med hans søn. Pers mor har senere besøgt mig flere gange efter at Pers far var død, og hun har været på ferie i Grauballe i tre uger. Per og hans danske kone var her til min fødselsdag et år. Det blev et årelangt venskab, der startede så tilfældigt en nat i Silkeborg.

Omkring 1. juli kom de hollandske børn, og de skulle være her i fire måneder. Det var gadebørn og krigsbørn. Drengen vi fik, hed Jap (sikkert en forkortelse af Jakob), han var 10 år og havde næsten ikke tøj på kroppen: en skjorte, et par korte bukser og på fødderne et par træsåler bundet fast med tøjstrimler, det var alt. Med sig havde han en lærredspose til en madpakke, eller måske var det en ekstra skjorte. Jap var en kvik dreng, urolig og rastløs, præget af at have levet på gaden. Han blev hurtigt anfører for de fem holland-

ske børn, vi havde her i Grauballe. Men først skulle han jo lige falde til i familien. Han havde en "spiseseddel" med, for han var alt for udhungret til at spise, hvad han havde lyst til og selv at styre mængderne. Jeg husker den første gang, jeg havde ham i bad. Han havde en stor hungermave, som man ser det på billeder af flygtningebørn i lejrene. Mellem maven og hans ribben var et hulrum så stort, at jeg kunne lægge begge mine hænder over hinanden, og hullet var stadig ikke helt fyldt ud. Jap klagede aldrig, heller ikke når han var sulten, han var simpelthen ikke vant til at være mæt. Hvis han sad alene ved bordet med en liter mælk og en stor pakke havregryn, så kunne han tømme både flaske og grynpakke. En rest fra middagen, der var sat i spisekammeret, forsvandt altid. Han var ikke helt klar over, hvornår vi spiste og hvordan. Maden var der jo, og han havde været vant til at klare sig selv, og alt spiseligt var jo bare til at putte i munden, når den var der. Det har simpelthen været vilkårene, for Jap kom ikke fra et dårligt hjem. Vi skrev ved fælles hjælp til hans mor, og hun skrev til os. De første lomme penge Jap fik, gik han op til købmanden med og købte et stykke vaskesæbe og et vindsel sort stoppegarn. Han spurgte om jeg ville sende det til hans mor, for det var det, de trængte mest til.

Ellers turede de fem fremmede børn rundt i Grauballe, og folk bar over med dem, og morede sig vel også lidt over, hvad de kunne finde på. Men en dag gik de alligevel for vidt. Henne ved

slagteren stod nogle cykler op ad muren, mens husmødrene var inde at handle. Cyklerne var væk, da ejermanden eller –konen kom ud. Efter et stykke tid kom børnene kørende på cyklerne. På det lidt hvasse spørgsmål, om de ikke var klar over, at cyklerne ikke var deres, havde ungerne svaret: ”Jamen, cyklerne stod der jo bare, og de ville bare lige prøve en lille tur. De ville slet ikke tage cyklerne, slet ikke”. De kunne ikke forklare sig på dansk, men deres adfærd har vist den dybeste anger. Og de var fantastiske til at spille komedie alle fem.

En anden dag var der kommet en mand fra Grauballe mark igennem byen med to køer, som han havde købt. Han satte køerne ind i ”Kroens” rejsstald og gik ind for at få varer med hjem og få sig en øl. Da han kom tilbage, havde børnene fundet de to køer og givet sig til at malke dem, det var jo mælk lige til at drikke. Manden så nok lidt forbavset ud, men som den lune jyde han var, gav han børnene hver en skilling, fordi de havde malket hans køer. – Ikke særlig pædagogisk – men .

Jeg har før nævnt, at tøjrationeringerne var det vi mærkede mest, og efter de fem krigsår var alt omsyet og slidt. Derfor var det næsten umuligt at opdrive noget andet tøj til Jap. Heldigvis havde en af Ingvars kolleger et sæt gammelt skoletøj liggende. Det fik vi. Dengang var der endnu en gammel skrædder i Grauballe, og han heksede med det gamle tøj og fik virkelig en drengehabit ud af det. Prisen for omsy-

ningen var 35 kr. husker jeg. Men det jeg særlig husker, var den dag Jap kom hjem med det færdige tøj. Jap var ikke den type, der fór os om halsen og sagde tak, men efterhånden som han prøvede tøjet, kunne vi se på ham, at her var noget særligt. Efter at vi i familien havde beundret ham længe og vedvarende, forsvandt han ind i soveværelset og lukkede døren efter sig. Da jeg efter en tids forløb ville se, hvad han lavede derinde og forsigtigt åbnede døren, viste det sig, at Jap havde taget det store spejl ned og sat det ned på gulvet op mod en væg. Der gik drengen 3-4 skridt frem og tilbage mod spejlet og fra spejlet. På den måde kunne han se sig selv både forfra og næsten også hele ryggen. Jeg lukkede forsigtigt døren til, han ville være alene om synet og glæden. Et par gamle drengesko kom også ind ad døren en dag og med en sål i kunne Jap nemt passe dem. Han fortalte senere, at han aldrig havde haft tøj med lommer i, og han havde aldrig haft rigtige sko på fødderne før.

Der dukkede også hjemme i familien problemer op om, hvad der var dit og mit. Jap delte værelse med Per, og en dag kom Per grædende ned. Som før nævnt var de norske drenge ikke så mærkede af krigen. De havde haft lidt lommepenge med; Per havde købt en pibe til sin far, og den var han selvfølgelig meget glad for. Han havde haft den i sin kuffert på værelset, og nu var den forsvundet. Så måtte ”pappa Pedersen” med op for at søge sammen med begge drengene, og han gennemgik grundigt både senge, tasker og

kroge i værelset. Da de tilsidst kom til Japs pose, så var piben dér – mærkeligt nok -. Der blev ingen særlig afstraffelse ud af det. Vi måtte jo stadig huske, at Jap også havde en far, og han havde brugt sine første lommepenge til et stykke sæbe og et vindsel stoppegarn til at sende hjem. Andre gange var det mine småkager, det gik ud over. En dag hørte jeg det pusle i køkkenet; da jeg kom derud, var hele flokken samlet og Jap havde fundet småkagedåserne frem til dem.

Én ting havde de fået strenge ordrer om, at de ikke måtte røre. Vi havde den sommer et kvædetræ i haven, der bar frugter for første gang. De hang der og så fristende ud, men nej – nej !! Da børnene var rejst, og vi skulle plukke kvæderne, var de på træet. Men i dem alle var der tydeligt mærker af børnenes tænder. De havde smagt uden at tage ”den forbudte frugt”.

Jap var ingen ”forbryderspire”, og han kom fra et godt hjem. Vi fik et meget taknemmeligt brev fra hans mor, hvor hun bl. a. skrev, at børnene, der havde været i Danmark, havde fået mere huld på kroppen og en helt anden lød. De var ikke længere så grå. Vi fik senere mange postkort fra ham og hans lillesøster. Det sidste jeg hørte til ham var, at han var i arbejde som chauffør.

Anders Pedersen Dyhr i Anexgården i Svostrup

af Carl-Johan B. Madsen

Anexgården, 2001

I den lille landsby Svostrup, ved Gudenåens bred nogle få km. nord for Silkeborg, ligger Svostrup Anexgård.

Gården nævnes første gang i de skriftlige kilder i 1553, hvor kong Christian III giver gårdens landgilde til præsten Hr. Hans i Grønbæk.

Her boede der i slutningen af 1600 tallet og starten af 1700 tallet en fæstebonde, som ikke var som

fæstebønder er flest. Hans navn var Peder Andersen Dyhr.

Han var i besiddelse af evner, som først langt senere blev almindelige blandt bønder. Han kunne nemlig læse, skrive og regne. Desuden var han lovkyndig.

Meget tyder da også på at han ikke er udsprunget af normale fæstebønders rækker. Den kendte genealog Jens Mandrup Frandsen i Viborg mener at

Dyhrslægten oprindelig var en lavadelig slægt med base omkring Linå og måske Dynæs borgen.

At han ikke var af normal fæstebondeslægt ses også af hans ægteskab med Mette Nielsdatter Mollerup, datter af den velstående selvejerbonde i Mollerup, Niels Pedersen.

Anders Pedersen Dyhr kan have været søn af Peder Jensen Dyhr og Kirsten Christensdatter af Svostrup. Denne formodning bygger primært på at Anders Pedersen Dyhr får et arveafkald i 1680 fra sine brødre Peder og Jens, der boede i hhv. Lemming og Ebstrup. Her oplyses det godt nok at faderens navn er Peder Pedersen Dyhr, men det opfatter jeg som en skrivefejl. I dette arveafkald oplyses, at Peder Pedersen Dyhr boede og døde i Svostrup. Men de øvrige kilder til Svostrups historie omtaler ikke nogen Peder Pedersen Dyhr, kun en Peder Jensen Dyhr. Desuden optræder Peder J. Dyhr ikke i kilderne efter 1680.

Første gang vi hører om Anders Pedersen Dyhr i kilderne er i 1679, hvor Jens Rasmussen Busborg i Hårup bliver stævnet for Gjern Herredsting fordi han skylder ham 9 Sld. Herefter møder vi ham jævnligt i kilderne til han dør.

Tit møder Anders Pedersen Dyhr op på herredstinget, hvor han stævner folk for gæld og meget tyder på at han drev udlånsvirksomhed.

I 1683 bliver han trolovet med Karen Hansdatter i Frausing, men det bliver ikke rigtig til noget med bryllupsplanerne og i maj 1684 møder Anders P. Dyhr og hans bror Peder op hos præsten i Skorup, hvor hun tjener. Her tilbyder Peder på sin brors vegne at gifte sig med hende, men hun afviser dette og meddeler, at "samme ægteskab overhovedet ikke behagede hende. Hun ville hellere rejse af landet end at gifte sig med ham". Anders og Peder tog herefter hjem til hendes far for at tale med ham om sagen. Men han svarede dem at han ikke kunne gøre noget ved det. Da Karen Hansdatter ikke ville stå ved sin trolovelse med Anders Pedersen Dyhr måtte han gå i tamperretten for at få ophævet trolovelsen. Efter at have indhentet attest fra sognepræsten og ovenstående udtalelse fra Karen Hansdatter, kan han gå i Tamperretten og få ophævet sin trolovelse, hvilket også sker den 15 september 1686.

I perioden 1686 til 9. februar 1690, hvor hans ældste søn Peder bliver døbt, indtræder han i ægteskab med Mette Nielsdatter Mollerup af Mollerup. Hun var af gammel selvejerslægt, der i alle tilfælde kan føres tilbage omkring 1540.

I dette ægteskab får Anders Pedersen Dyhr 12 børn i perioden 1690 og til 1709, nemlig 1690 Peder (den ældre), 1692 Christen, død 1730, 1694 Maren, død 1757, 1695 Kirsten, død 1697, 1697 Mette, 1698 Niels, 1700 Kirsten, død 1700, 1705 Henrik og Edel, Edel

død 1705, 1707 Karen, død 1707 og Laurids, død 1709. Desuden en søn Peder, kaldet den yngre.

I 1684 overtager Anders Pedersen Dyhr Anexgården i Svostrup efter Christen Gundersen, som var blevet bortdømt fra gården kort tid forinden, fordi han misligholdte gården. Dvs. han udlejede noget af jorden, han lod bygningerne forfalde, overtrådte fiskereglerne i Gudenåen og desuden blev han flere gange taget i at stjæle træer fra herremanden på Gravballegård.

At gårdens bygninger er meget misligholdte, får vi meget grundig beskrevet i en synsforretning, som Anders Pedersen Dyhr lader afholde og får tinglæst den 6. maj 1684. Her beskrives forfaldet indgående. Stolper og remme er bortrånede, døre og vinduer mangler, taget er defekt mange steder, lofter er defekte. Nogle steder er forfaldet så udbredt at reparation slet ikke er muligt. Vi får i det hele taget billedet af en næsten ubeboelig gård.

At overtage en sådan gård kræver en dygtig og handlekraftig fæster med penge på kistebunden. En sådan mand var Anders Pedersen Dyhr. Med hans evner og forbindelser må det relativt hurtigt være lykkedes at bringe gården på fode igen.

Påstanden om at Anders Pedersen Dyhr var lovkyndig, kan dokumenteres ud fra følgende. Den 13. januar 1685 opsigede han sammen med sine brødre Peder og Jens jobbene som sandemænd

ved Hids herredsting. Hvorfor, er svært at sige, måske har der været en konflikt, måske havde de bare ikke tid mere. Desuden optræder han altid på egne vegne ved herredstinget og kunne også optræde på andres vegne som han gjorde 9. november 1686, hvor han på sognepræsten i Grønbæk, Otte Jensens, vegne stævnedes 3 mænd, fordi de havde forsømt en rejse, de skulle foretage for præsten.

Normalt var Anders Pedersens Dyhrs optræden ved herredsretten på anklagersiden, men der er også eksempler på at han selv er den anklagede. Dette kan illustreres med følgende eksempler.

Jens Nielsen Skjellerup, der var fuldmægtig på Silkeborg slot, indstævnedes Anders Dyhr for Hids herreds ret 1686 med krav om dom for ulovlig skovhugst eller forsøg på samme i Silkeborg skov. Jens Nielsen Skjellerup oplyser overfor retten at han, sammen med skovfogeden i Hårup, Jens Rasmussen Busborg, og Søren Christensen i færgehuset, for små 14 dage siden traf Anders Dyhr ved lille sø med en økse i hånden og holdende med hest og vogn ved siden af en gammel eg, han skulle have fældet..

De fratog ham straks øksen og spurgte ham, hvad han havde at gøre der, hvorpå Anders Dyhr svarede med at skælde ham huden fuld og bl.a. kalde ham en skjelm, en tyv og en rakkerknægt. Alt sammen noget der på den tid var meget ærekrænkende.

Jens Nielsen Skjellerup bad ham flere gange om at trække sine ord i sig igen, hvilket Anders Pedersen Dyhr nok ikke har gjort, da netop de ærekrænkende ord er en væsentlig del af anklageskriftet mod ham.

Anders Dyhr blev herefter bragt til Silkeborg slot, hvor han nok har tilbragt natten.

En anklage om skovtyveri kunne være en alvorlig sag for en fæstebonde, hvor han i værste fald kunne miste sin fæstegård. Så det er ikke så underligt at hans forsvar i sagen var et angreb på modparten.

Anders Pedersen Dyhr fortæller at han ud på aftenen var på sin rette vej hjem fra Silkeborg til Svostrup, dvs. via Resenbro. Pludselig kom Jens Nielsen Skjellerup og 2 andre efter ham "med stor bulder", og han tænkte at de var ryttere, der ville udplyndre ham. Derfor kørte han ind i skoven ved Lille sø for at gemme sig, men de fandt ham alligevel. Derefter overfaldt Jens Nielsen Skjellerup ham med hug og slag, og han var i det hele taget meget ubehøvlet overfor ham i ord og gerning. Dette tiltrods for han mener sig helt uskyldig, da han intet ulovligt havde på vognen.

Sagen bliver afsluttet med, som der står i tingbogen, "et venligt forlig". Sagen har altså ikke kunnet bære en anklage om tyveri fra skoven. Men helt afgjort var sagen ikke. Jens Nielsen Skjellerups anklage om ærekrænkende ord skulle stadig afgøres, og det skete ved næste retsmøde.

Her fremstod Anders Pedersen Dyhr for Hids herreds ret og forklarede at det

der var indført i tingbogen om klammeri og skælden, nok var rigtigt, men det var sket i "drukkenskab og ubesindig hastighed". Anders Pedersen Dyhr har nok været et smut inden omkring Silkeborg kro, og mon ikke Jens Nielsen Skjellerup og hans folk også kom inde fra kroen.

Peder Nielsen Mollerup

Igen i 1693 må Anders P. Dyhr møde for retten i Hids herred, idet ridefogeden på Vinderslevgård, Johan Voss, på vegne af sit herskab, gerne ville se hans adkomst til at tage tiende af bønderne i Lemming sogn. Derfor mødte Anders Pedersen Dyhr for retten

og forklarede at han af sin svoger, Peder Nielsen Mollerup til Vestervig kloster, der ejede Lemming sogns kirke- og kongetiende, havde fået fuldmagt til at tage tiende.

Sagen var kommet frem, fordi Anders Dyhr ikke havde fået hentet tienden i tide og nu var kornet kørt i lade. Loven foreskrev ellers at kornet ikke måtte køres i hus før end der var taget tiende afgift. Men da Anders Dyhr ikke havde hentet tiendekornet, havde bønderne som nævnt kørt kornet i lade og ville nu gerne betale i penge i stedet. Hvordan sagen endte vides for nuværende ikke, men der blev nok fundet en løsning.

Og nu da bønderne var igang med at lufte deres utilfredshed, ville de også gerne vide, hvorfor Anders Dyhr havde erstattet nogle blyplader i taget med teglsten. Her kunne Anders Dyhr oplyse at hans svoger P.N. Mollerup havde ladet taget omstøbe og derved var der blevet for få blyplader, hvorfor resten måtte dækkes med tegl.

Dette tiende bliver senere overdraget til Anders Dyhr, måske som arv efter hans svigerforældre, Niels Pedersen og Maren Pedersdatter i Mollerup. I alle tilfælde vælger arvingerne efter Anders Dyhr at sælge det efter hans død i 1726.

Lemming sogns konge- og kirketående bliver solgt til Christian Fischer på Allinggård for 1600 rd., hvilket viser at Anders Dyhrs svigerforældre må have

været meget velhavende, når en søsterlod i skiftet efter dem kan være i den størrelsesorden. Husk på at en søsterlod på det tidspunkt kun var det halve af en broderlod.

Anders Pedersen Dyhr dør som nævnt i 1726 og vi har endnu ikke det store kendskab til hans gøren og laden i de sidste leveår. Han har selvfølgelig stadig stået for driften af Anexgården og har nok fortsat også virket som pengeudlåner og måske også virket på herredstinget.

Selvom vi ikke ved alt om Anders Dyhrs færden, så ved vi dog rigtig meget. Meget mere, end vi normalt vil kunne finde om folk af bondestanden på det tidspunkt. Usædvanligt er det også at der i hjemmet har været økonomisk overskud til at et af børnene har kunnet forlade hjemmet og skabe sig en karriere som embedsmand i det offentlige system.

Alt i alt vidner dette om en usædvanlig mand, der i en tid, hvor fæstebønder blev betragtet af adelen som laverestående individer, kunne svinge sig op ad rangstigen og endda få børn flyttet op i embedsmansklassen.

Erindringer fra Sminge og i særdeleshed Sminge skole.

af Erik Kjær

Jeg er blevet stærkt opfordret af Frode Rydal Nielsen til at komme med en beskrivelse af min barndom/ungdom m.m. og om kulturen i Sminge.

Mit navn er Erik Kjær (Andersen) født i Sminge skole den 20. Marts 1928 - i det første frikvarter. Vi var 3 børn - min afdøde broder Jørgen, og min kære søster Inger Fridberg, som har lovet at bistå lidt med billeder og årstal.

Mine forældre havde begge lærereksamen fra Gedved Seminarium, og fars første job var på Falster, men det blev kort - ca. 1 år. Falster blev dengang - altså i 20'erne, regeret af venstre-bønder. Ved dødsfald flagede man med sikeflag, hvis det var en venstremand, og med bomuldsflag, hvis det var en husmand.....

Det var absolut ikke fars "kop te", så han søgte væk og kom til Randers Realskole, hvor både mor og far blev ansat.

I 1927 søgte Skorup-Tvilum-Voel kommune en lærer til Sminge skole og valgte min far.

Det var et klogt valg - for Sminge skoledistrikts skyld.

Sminge området var det rene sandjord, og alle var fattige, men holdt sammen om deres skole, datidens kulturhus og far og mor var så absolut primus motorer.

Skolebørnene var fars halve liv, og det smittede af på børnene. Far var en stor pædagog, og som provst Blenker engang sagde til den årlige eksamen: "Kjær er 15 - 20 år forud for sin tid".

Sminge gl. skole

I stuen var der en stor kakkelovn, som om vinteren kl. 6.30 blev tændt op af fru Kjær, så der var lunt, når børnene begyndte at komme ved halv otte tiden. I Sminge skole kom man ikke for sent, for alle kunne lide at gå i skole. Far lavede forskellige ting til skolebrug. F. eks. 1 kubikmeter i fuld størrelse, 1 hektoliter i fuld størrelse o.s.v. Malede store skilte på væggene med fremmede ord, f. eks: "force majeure" som jo betød: Omstændigheder man ikke er herre over. Vi lærte at slå op i togekøreplan, telefonbøger o.l., og alle kunne skrive og regne, når de havde gået i Sminge skole. Det skete flere gange at der flyttede en familie til Sminge området fra Silkeborg, og de kunne slet ikke følge med.....

Måske jeg lige skulle forklare, hvorfor jeg i starten præsenterede mig som Erik Kjær (Andersen). Min far hed Anders Kjær Andersen, men havde hele livet aldrig brugt Andersen, undtagen på vigtige papirer, så jeg fik Andersen slettet mod betaling til amtet.

I den forbindelse har jeg en lille sandfærdig historie.

Min brors kone Grethe, var indlagt på Randers sygehus og var blevet helbedøvet. Da hun skulle vågne efter bedøvelsen stod sygeplejersken og klappede hende på kinden og talte højt: "fru Andersen, fru Andersen", men hjernen var jo vant til navnet Kjær. Grethe overlevede.....

Vagn Pedersen, Erik Kjær, Niels Anton og Egon Riis

Far startede også et orkester, som øvede hjemme i stuen. Vi var en 8 - 9 mand, på alle mulige instrumenter, og efter ca. 1 års sammenspil skulle vi i november 1940 holde koncert i Sminge forsamlingshus for sognets beboere. Det blev en kæmpesucces, og efter koncerten ville publikum have en dans.

Det blev starten på "Sminge Danseorkester". En trio bestående af:

Vagn Pedersen - violin - ca. 22 år.

Karl Pedersen - Trommer - ca. 30 år

Erik Kjær - Piano - 12 år

Vores pris fra kl. 20.00 til 24.00 var kr. 25,00 og vi cyklede rundt - Grauballe, Horn, Gjærn, Voel, Linå, Resenbro

m.m. Dengang var søndagsballer ligeså eftertragtede som lørdagsballer. Jeg gik en overgang på dagleje efter skoletid, og fik 50 øre plus aftensmad, og kunne så tjene 16,00 kr. på en weekend. Det var tider!

Far og mor startede også dilettant op i forsamlingshuset, og friluftskuespillet Eventyr på fodrejsen på skolepladsen. Der var altid fulde huse til arrangementerne i Sminge og det passede absolut ikke Voel borgerne, som dengang så ned på sandjordsfolket i Sminge. Gjern var faktisk endnu værre. De var indelt i 3 katagorier: Spidserne, Sylen og Rosset. Ak ja, tiden har jo forandret sig.

Far og mor tog også meget ud og holdt oplæsningsaftener og kom vidt omkring. Det var både alvorlige og sjove historier og de var meget, meget populære.

Som sagt udviklede min musikkarriere som 12 årig i Sminge Danseorkester sig til jeg sluttede som 68 årig, og i dette forløb har jeg stået på en scene et sted mellem 8 og 9000 gange.

Min kære far og mor holdt dog på, at selvom musik var mit liv og jeg ikke ville være lærer, skulle jeg have en eller anden uddannelse. Derfor kom jeg i lære i Voel som købmand, og havde 4 meget travle år.

Købmand om dagen fra kl. 7.30 til kl. 18.00, middagspausen var i heldigste fald på 15 minutter, cykle på handels-

skole i Silkeborg 4 gange ugentlig og ud at spille lørdag/søndag.

Far var organist i Voel kirke i mange år, og som følge deraf lånte jeg engang imellem nøglen til kirken, og kunne så, f. eks. en fredag aften efter lukketid, gå over i kirken og hygge mig med det nye flotte orgel, som var skænket til kirken af Konsulen fra Sverrig.

Det er muligt, at jeg her i mine erindringer kan komme til at træde nogle mennesker over tærne, både religiøst og moralsk, men erindringer skal vel være sandfærdige?

I det daglige arbejde i butikken, som jeg absolut nød, ydede vi også en hel del service for vore kunder. Mange landmænd havde ikke telefon, og når de skulle have fat i dyrlægen, skulle vi ringe efter Simesen fra Sorring. Det hjalp sjældent at ringe til Sorring, men vi vidste jo godt, at det var på Linå kro, Resenbro kro eller Svostrup kro han skulle findes. Men uanset hvor fuld han var, kunne han klare opgaverne og landmændene ville have ham, selv missionsfolkene.

Nå, jeg havde et meget godt forhold til missionsfolkene i Voel, selvom jeg måske nok var lidt ugudelig, da jeg jo spillede til baller lørdag og søndag.

En af vore gode kunder, formanden for Indre Mission i Voel, Jeppe Høst, kom tit i butikken, og ham satte jeg pris på. Vores lager lå så tæt som 8 m. fra missionshuset.

Tilbage til Sminge.

Tilbage til barndomstiden skulle jeg måske her komme med en tilståelse. Sminges skønne natur bød på både skove, "bjerge", bakker og søer, og i vinteren, jeg tror det var 1938, skulle Anders Dyhr, senere Anders Post, og jeg op at kælke på bakkerne. På vejen tilbage, i skumringen, skulle vi over banen, og Anders var kvik og sagde "kom her med kælkene" og satte dem sammen på tværs af skinnerne, og så begyndte blinklysene ellers at gå i gang. Gode råd var dyre, men Anders var "terroristlederen" så han vidste råd. Ned til næste overskæring og sætte kælkene sammen igen. Alt normalt. Ingen opdagede det, tror vi, så vi må være tilgivet.

Skorup-Tvilum-Voel var jo "regeret" af datidens skrappe venstremænd, og de tog meget lidt hensyn til Sminges fattige sandjordsbefolkning.

Far var jo ægte socialdemokrat og igen ved Sminge beboernes sammenhold, blev han valgt ind i sognerådet. Jeg mener ikke, at venstremændene fik held til at "jorde ham", selvom de var rystet over, at nogen kom og sagde dem imod.

Tænk på, at det var midt i 30'erne, og ikke i dag, hvor partiet Venstre absolut er et sympatisk parti.

Far var ægte Grundtvigianer, og det vigtigste han lærte os børn var: Vær mod andre, som du vil have andre skal være mod dig.

Selv de almindeligt fornuftigt tænkende missionsfolk kunne lide far. Ikke den hårde kerne indenfor Indre Mission, men det var far også bedøvende ligeglad med.

Under krigen skrev far både tekst og musik til:

Vi hilser dig Danmark vort
fædreland
Med marker i tavl for vort øje
Med farverig skov og en hvidbræmmed
strand
Vi skønner fra kuplede høje.
Fra Jyllands fastland og ø
Knejsler bro over sø, lad dem vidne om
sammenhæng.
Vi ønsker grogrund for fred -
Alt det gode i skred, - for dig Danmark,
Vort fædreland.

Lige før befrielsen i 1945 skrev far en sang om Sminge, som egentlig fortæller om dagliglivet i Sminge og glæden ved at bo i Sminge.

Far blev alvorligt syg i september 1948 og fik konstateret leukæmi.

Han var selv klar over, at det var ved at være slut, og planlagde i detaljer begravelsen.

Hvem der skulle med, og især hvem der ikke skulle.

Far skrev også i sit sidste brev, at han gerne ville have det Dannebrogssflag, som mor og far havde fået i sølvbryllupsgave af skolebørnene, med i brændingen, og det respekterede vi selvfølgelig.

På krematoriet i Silkeborg nægtede man at brænde flaget sammen med kisten, så min storebroder Jørgen, måtte til at "slå i bordet" og fortælle at det var fars sidste ønske. Så bøjede man sig.

Grunden til at jeg beretter om dette er selvfølgelig for at vise, hvor højt far elskede sine skolebørn.

Far døde 19. Januar 1949 , 51½ år gammel, og jeg vil påstå, at fra denne dag døde også kulturlivet og sammenholdet i Sminge skoledistrikt.

Mor flyttede til Falkevej 5 i Silkeborg, og levede til hun var næsten 96 år.

Kom til sidst på Funder plejehjem, og kunne helt indtil sin død stadig læse op for de øvrige beboere.

En ny og anden tid er begyndt.

Voel har fået en kvindelig præst. Som en kendt Voel borger sagde til mig: Det er det bedste, der er sket i Voel sogns historie. Og jeg giver ham helt ret.

Søbygård

Kampen med barnemorderskens genfærd

Sagnetenes Danmark, Østjylland

Engang lå der soldater indkvarteret på Søbygaard, og en nat, da en af dem stod på vagt, kom genfærdet af en pige til ham og bad ham følge med hen til hovedbygningen. Da de kom derhen, tog hun en sten ud af muren og viste soldaten en skuffe, hvori der lå et barnelig. Hun ønskede, at han skulle begrave det på kirkegården inden næste aften, så skulle hun ikke komme mere, og han lovede at opfylde hendes ønske.

Soldaten tog nøje kending af stedet, og da dagen kom, ville han holde, hvad han havde lovet, men det var ham ikke muligt at finde det sted i muren, som han om aftenen havde afmærket så nøje. Han måtte da opgive det hele.

Næste aften havde han atter vagt, og skikkelsen kom til ham. På spørgsmålet om han havde jordet barnet, svarede han nej, og ville nok have forklaret sig nøjere, men i det samme for genfærdet løs på ham, og han måtte kæmpe med det til dagen gryede. Det gik på samme måde de to efterfølgende nætter, men så kunne han ikke holde til mere, og klagede sin nød for officererne. Soldaten blev nu forflyttet til Tvilumgaard, men da han skulle have sin første vagt hér, kom genfærdet og ville kæmpe med ham. Det var heldigvis sidste gang, man så noget til hende, så kanhænde hun har fået en anden til at hjælpe sig.

Søbygård